

ใบความรู้

เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓)

ประติมากรรมในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ประติมากรรมในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น มีทั้งงานไม้จำหลัก งานปูนปั้นประดับกระจกสี หรือกระเบื้องลายเบญจรงค์ และงานหล่อโลหะ นั้นก็ยังคงเป็นที่นิยมในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

งานประติมากรรมส่วนใหญ่เป็นการอัญเชิญพระพุทธรูปเก่าจากวัดร้างตามหัวเมืองมาประดิษฐานไว้ ณ พระอารามใหม่ในกรุงเทพฯ ฯ เช่น พระศรีศากยมุนี พระพุทธชินสีห์ ส่วนพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นงานหล่อโลหะ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และ ๓ ซึ่งนิยมสร้างแบบศิลปะอยุธยาตอนปลาย คือ พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่แบบจักรพรรดิ ปางห้ามสมุทร พระพุทธรูปฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์สำคัญแห่งราชวงศ์จักรี ประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนพระประธานในพระอุโบสถตามอารามต่าง ๆ เป็นปางมารวิชัยแบบเรียบง่าย พระพักตร์เปี่ยมด้วยพระเมตตา เช่น พระประธานในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม ซึ่งรัชกาลที่ ๒ ทรงปั้นหุ่นพระพักตร์ด้วยพระองค์เอง นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ยังนิยมนำรูปสลักหินจากจีนที่เรียกว่าเครื่องอับเฉาที่เป็นตุ๊กตารูปคน สัตว์ สิงโต และเจดีย์จีนมาประดับตามวัดและวัง

ประตูปูพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
ผู้ถ่ายภาพ : นายสนิท ฝ่ายเดช

ส่วนงานไม้จำหลักมีทั้งหน้าบ้านและบานประตูหน้าต่าง งานชิ้นสำคัญคือบานประตูพระวิหารพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวรารามซึ่งเป็นผีพระหัตถ์ของรัชกาลที่ ๒ กับช่างชั้นครู ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในยุคหนึ่งสำหรับงานปูนปั้นที่งดงามคือปูนปั้นประดับกระจกสีที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และปูนปั้นประดับกระเบื้องสี ที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและปูนปั้นประดับกระเบื้องสีที่วัดพระเจดีย์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม รวมทั้งรูปยักษ์ทวารบาลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ อาคารสำคัญมีรูปแบบสมัยอยุธยาตอนปลายนับ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไทย ในยุคเจริญรุ่งเรืองกล่าวคือเป็นตึก ก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว หลังคาหน้าจั่วซ้อน ๒ ชั้นโดยมีปีกนกโดยรอบ ที่สำคัญคือพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง เช่น หมู่พระมหามณเฑียรได้แก่ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ส่วนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทสร้างเป็นทรงยอดจตุรมุข พระมหาปราสาท ทรงจอมแห พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัยใน

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : หนังสือ ๒๓๒๕ - ๒๕๖๒ ได้รื้อพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์

พระราชวังบวรฯ พระอุโบสถและพระวิหารที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสุวรรณดาราราม วัดมหาธาตุ ส่วนสถาปัตยกรรมสร้างทั้งทรงปราสาท เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองและเจดีย์ทรงกลม ดังปรากฏที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สมัยรัชกาลที่ ๓ อาคารในสมัยนี้ มีการรับและผสมผสานศิลปะจีนเข้ากับสถาปัตยกรรมไทยแบบดั้งเดิม เช่น หลังคาของโบสถ์วิหาร ส่วนใหญ่ที่จะสร้างในสมัยนี้จะไม่มียอดฟ้า ใบระกา หางหงส์ ประดับหน้าบันเป็นลายปูนปั้นประดับกระเบื้องสี หรือเครื่องถ้วยเป็นรูปดอกไม้และมังกร เสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ไม่มีบัวหัวเสาซุ้มบันแถลงที่ครอบประตูหน้าต่างเป็นลายปูนปั้นปิดทองประดับกระเบื้องสี เช่น วัดเทพธิดาราม วัดราชโอรส วัดนางนอง วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดบวรนิเวศวิหาร นอกจากนี้ยังมีการสร้างสถาปัตยกรรมแบบลังกาไว้เป็นอนุสรณ์เช่น โลหะปราสาทที่วัดราชนัดดา สัตตมหาสถานที่วัดสุทัศนเทพวราราม พระปราสาทวัดอรุณราชวรารามและภูเขาทองที่วัดสระเกศ

จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังบริเวณระเบียงคด ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ผู้ถ่ายภาพ: นายนสิทธิ์ ฝ่ายเดช

สกุลช่างสมัยนี้พัฒนามาจากสกุลช่างธนบุรี และอยุธยาเป็นภาพ ๒ มิติ มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งด้านการจัดองค์ประกอบภาพ คือไม่ปล่อยให้มีส่วนว่าง โดยจะเติมจากทิวทัศน์ ใช้สีน้ำเป็นพื้นหลัง ส่วนใหญ่จะใช้สีโทนเย็น นิยมการปิดทองบนภาพมากขึ้นโดยเฉพาะสถานที่และบุคคลสำคัญ ตัวละครที่ใช้สีแสดงสถานะของสังคม เช่น เจ้านายมีผิวกายสีขาว ส่วนไพร่และทาสมีผิวสีเทาน้ำตาล และแสดงลีลาแบบนาฏศิลป์ ภาพวาดเป็นเรื่องพุทธประวัติชาดก วรรณคดีสำคัญ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และวัดสุทัศนเทพวราราม บางแห่งมีการแทรกภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยรวมไปด้วย เช่น วัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย สมัยรัชกาลที่ ๓ ยังนิยมวาดภาพปริศนาธรรม ภาพดอกไม้ร่วง และวาดภาพบนแผ่นกระຈกประดับเหนือประตูหน้าต่าง

วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

จารึกที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

ที่มา : <http://www.watpho.com/th/inscription>

วรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการรวบรวมวรรณกรรมเฉพาะเรื่อง ที่เป็นหลักสำคัญหรือ เป็นเรื่องที่นิยมแต่งมาแต่เดิมและสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นยุคที่วรรณกรรมรุ่งเรืองสูงสุด ราชสำนักได้ฟื้นฟูและรังสรรค์วรรณคดีทั้งเก่าและใหม่ไว้ให้เป็นมรดกสำคัญคู่บ้านคู่เมือง เกิดกวีสำคัญจำนวนมาก เช่น รัชกาลที่ ๒ กรมหลวงพิทักษ์มนตรี กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ กรมพระปรมาณูชิตชิโนรสสุนทรภู่ นายรินทรธิเบศร์ (อิน) พระยาตรังคภูมาภิบาล ในสมัยรัชกาลที่ ๓ งานวรรณกรรมเริ่มกระจายไปสู่ประชาชน ทางารเองก็จัดให้มีการจัดให้มีการจารึกตำราที่ควรค่าแก่การศึกษาไว้ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากนี้ยังมีมิชชันนารีโปรแตสแตนต์มาบุกเบิก เรื่องของการพิมพ์ รูปแบบงานกวีนิพนธ์รับมาจากสมัยอยุธยา แต่ได้มีการปรับปรุงบางส่วน โดยเฉพาะคำกลอนจนเป็นระบบ มีทั้งกลอนเสภา กลอนบทละคร กลอนนิราศ ที่สำคัญคือการนำกลอนแปดมาใช้แต่งเป็นกลอนนิทาน

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ด้านหัตถศิลป์

งานหัตถศิลป์สมัยนี้ได้นำแบบอย่างมาจากสมัยอยุธยาตอนปลายมาฟื้นฟูได้อย่างงดงามยิ่ง โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค และเครื่องสูงต่าง ๆ สำหรับประกอบพระราชอิสริยยศ ที่ต้องสร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น ศิลปะแขนงนี้ยังได้รับการทำนุบำรุงส่งเสริมอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ ๒ จนกลายเป็นแบบอย่างงานศิลปะของไทยในปัจจุบัน โดยมีงานหัตถศิลป์เหล่านี้ ได้แก่ งานจำหลักไม้ งานเครื่องรัก งานเครื่องทอง และเครื่องถ้วยชาม

ศีรษะหุ่นหลวง “พระยารักใหญ่ พระยารักน้อย” ฝีมือหัตถ์รัชกาลที่ ๒

ผู้ถ่ายภาพ : นายสนิท ฝ้ายเดช

ด้านนาฏดุริยางคศิลป์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังบริเวณระเบียงคด ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แสดงมหรสพของหลวงในงานศพของทศกัณฐ์

ผู้ถ่ายภาพ : นายชนวัต เปรมปรีชา

พระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทรงทำนุบำรุงการละเล่นมหรสพนาฏศิลป์และการดนตรีสืบต่อจากการเริ่มรื้อฟื้นในสมัยธนบุรี เช่นรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าให้ขุดคลองมหานาคเพื่อให้ราษฎรได้มีที่เล่นสัควาในช่วงฤดูน้ำหลาก นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้จัดมหรสพพิธีหลวง แสดงในวาระสำคัญต่าง ๆ เช่นพระราชพิธีสมโภชพระนครใน พ.ศ. ๒๓๒๘ รวมถึงมีการฝึกหัดละครหลวงจนครบถ้วนตามตำรاناฏศิลป์ในสมัยอยุธยา สมัยรัชกาลที่ ๒ ได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของนาฏดุริยางคศิลป์ไทย เพราะพระองค์ทรงใฝ่พระทัยในศิลปะวัฒนธรรมแขนงนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยทรงมีขอสายสามสายคู่พระหัตถ์ คือ ขอสายฟ้าฟาด ทรงคิดค้นทำร่ำอันงดงามของละครใน และละครนอก รวมทั้งพระราชนิพนธ์ บทเพลงที่ไพเราะด้วยพระองค์เอง เช่น เพลงบุหลันลอยเลื่อน ในรัชกาลต่อมาไม่โปรดให้มีละครหลวงในราชสำนัก แต่มีละครของเจ้านายขุนนางสืบทอดการแสดง